

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Анотація. Проаналізовано діяльність комерційних банків України на ринку цінних паперів; розглянуто особливості операцій банків з окремими фінансовими інструментами; виявлено тенденції розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних банків.

Аннотация. Проанализирована деятельность коммерческих банков Украины на рынке ценных бумаг; рассмотрены особенности операций банков с отдельными финансовыми инструментами; выявлены тенденции развития инвестиционной деятельности отечественных банков.

Annotation. The activity of commercial banks in Ukraine in the securities market, has been analyzed the features of banking operations with particular financial instruments have been examined; the tendencies of the development of investment activities of domestic banks have been revealed.

Ключові слова: аналіз операцій банку, цінні папери, структура портфеля цінних паперів, інвестиції.

Операції банку з цінними паперами в економічно розвинених країнах світу приносять понад 30 % доходів і є пріоритетним напрямом здійснення інвестицій. В Україні портфель цінних паперів займає, як правило, незначну, порівняно з кредитними операціями, частку в активах банку, а доходи від операцій із цінними паперами складають не більше 5 %. Проте загальна динаміка обсягів операцій банків із цінними паперами є позитивною, вони є важливою складовою диверсифікації активів банку, способом формування власного і поповнення позикового капіталу, перспективним напрямом розвитку банківської діяльності в цілому. Реалізація цього напрямку й отримання прибутку від операцій із цінними паперами залежать від низки факторів, у тому числі й від ефективності прийняття управлінських рішень. Результати аналізу інвестиційної діяльності банку, їх своєчасність, точність та повнота є інформаційною основою прийняття управлінських рішень. Проте, як показав аналіз робіт, присвячених аналітичному забезпеченню інвестиційних операцій банків, існує низка невирішених питань, ключовим серед яких можна назвати відсутність комплексного підходу до аналізу операцій банку з цінними паперами.

Так, роботи Башкірова О. В., Лагун М. І., Маліч Л. А., Смалюк Г. Ф. присвячені аналізу окремих характеристик цінних паперів та ризиків, пов'язаних із ними, зокрема: визначено специфічні якісні характеристики операцій із цінними паперами, запропоновано методику їх аналізу, пропонуються моделі оцінки сподіваної дохідності та ризику портфеля, що містить безризикові та ризикові активи; моделі оцінки сподіваної дохідності й ризику портфеля, всі активи якого ризикові; модель оцінки ризику портфеля з різними термінами дохідності, проведено аналіз характеристик цінних паперів, показників їхньої емісії й обігу, розроблено економіко-математичні моделі оцінювання ризикових і безризикових активів та їх портфелів [1].

Дослідження Галенко О. М., Ніколенко С. С., Шевченко О. М. та Сича О. Є. в цілому зосереджені на проблемі ефективності цінних паперів, у тому числі методології розрахунку показників прибутковості цінних паперів і ринку в цілому [2].

Отже, невирішеною частиною проблеми якісного та інформативно повного аналізу операцій із цінними паперами є потреба детального вивчення й осмислення механізму забезпечення ефективного функціонування банківських установ у сфері фінансових інвестицій та необхідність вироблення практичних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Метою статті є розгляд методичного забезпечення, аналіз операцій із цінними паперами комерційних банків і розробка рекомендацій щодо вдосконалення процесу їх здійснення.

У першу чергу для висвітлення теми необхідно проаналізувати структуру портфеля цінних паперів. Для її аналізу доцільно скористуватися даними форми № 391 "Звіт про стан портфеля цінних паперів" [3] та побудувати аналітичну таблицю (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати аналізу структури портфеля цінних паперів
станом на 31 грудня 2011 і 2012 років**

№	Показники	Звітна дата	Усього, тис. грн	У тому числі		
		Показник		у портфелі на продаж	у портфелі до погашення	інвестиції в асоційовані компанії
1	Резерв під	2011 р.	1 851	32	1 819	-

	знецінення цінних паперів	Питома вага, %	100	1,73	98,27	-
		2012 р.	4 804	2 646	2 158	-
		Питома вага, %	100	55,08	44,92	-
2	Портфель цінних паперів, усього	2011 р.	617 099	529 816	35 483	51 800
		Питома вага, %	100	85,86	5,75	8,39
		2012 р.	441 682	308 978	44 845	87 859
		Питома вага, %	100	69,95	10,15	19,89
3	Портфель цінних паперів, за вирахуванням резервів	2011 р.	615 248	529 784	33 664	51 800
		Питома вага, %	100	86,11	5,47	8,42
		2012 р.	436 878	306 332	42 687	87 859
		Питома вага, %	100	70,12	9,77	20,11

Дані табл. 1 дозволяють зробити висновки щодо структури цінного портфеля банку: протягом аналізованого періоду найбільшу питому вагу в портфелі цінних паперів займають цінні папери на продаж – 85,86 та 69,95 % у 2011 та 2012 роках відповідно. Це свідчить про переважання спекулятивних операцій банку порівняно з інвестиційними: навіть якщо об'єднати за обсягами цінні папери у портфелі до погашення та інвестиції в асоційовані й дочірні компанії, то їх сума буде значно меншою, ніж 35 % від загального обсягу операцій.

Протягом 2012 року значних змін у структурі портфеля цінних паперів банку не відбулося: спекулятивні операції відіграють провідну роль. Проте значно збільшились обсяги інвестицій у дочірні та асоційовані компанії – з 8,39 % у 2011 році до 19,89 % у 2012 році; також майже вдвічі (з 5,75 до 10,15 %) збільшилась питома вага цінних паперів, що утримуються до терміну погашення.

Формування резервів під знецінення цінних паперів не вплинуло на загальну структуру портфеля: коливання в значеннях питомої ваги різних портфельів складає не більше 1 %.

У 2011 році формування резервів під знецінення цінних паперів відбувалось на 98,27 % через ризикованість цінних паперів у портфелі до погашення, в той час як за своїм обсягом вони складали тільки 5,75 % від загального портфеля цінних паперів. А цінні папери в портфелі банку на продаж вплинули на формування резервів питомою вагою 1,73 %, хоча складали 85,86 % від загальної вартості портфеля цінних паперів. У 2012 році ситуація значно змінилась: резерв під знецінення цінних паперів на продаж складає 55,08 %, а резерв під знецінення цінних паперів до погашення – 44,92 %.

Банки, які мають найбільші обсяги торгових цінних паперів, тобто проводять активну інвестиційну політику, представлені установами з іноземним капіталом (Росія, США, Франція). Їх торговельний портфель фінансових інвестицій складає 28 % від сукупного торгового портфеля банківської системи України. Такий обсяг "коротких інвестицій" банків пояснюється тим, що вони є первинними дилерами на ринку державних цінних паперів.

Таким чином, концентрація вкладень як у торгові цінні папери, так в інструменти портфеля на продаж є доволі високою. Дані табл. 2 підтверджують цю тенденцію і щодо сукупних фінансових інвестицій банків. Так, на 10 банків припадає 65 % усіх вкладень у цінні папери, а на три банки (Укресімбанк, Ощадбанк, Райффайзен Банк Аваль) – 43,8 % [3].

Таблиця 2

Концентрація інвестицій у цінні папери у банківській системі України станом на 31.12.2012 р.

№ п/п	Банк	Обсяг інвестицій у цінні папери, тис. грн	Частка в загальному обсязі портфеля цінних паперів України, %	Частка в загальному обсязі активів банків України, %	Частка вкладень у цінні папери в загальних активах, %
1	УКРЕКСІМБАНК	16 245 741	18,23	1,54	21,63
2	ОЩАДБАНК	13 968 801	15,68	1,32	18,88
3	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	8 817 856	9,89	0,84	17,17
4	ПУМБ	4 497 169	5,05	0,43	12,90
5	УКРГАЗБАНК	4 208 040	4,72	0,39	23,18
6	ОТП БАНК	28 805 208	3,23	0,27	12,64
7	ЕРСТЕ БАНК	2 770 667	3,11	0,26	27,69
8	ПРОМІНВЕСТБАНК	2 701 950	3,03	0,26	7,08
9	ДЕЛЬТА БАНК	2 425 519	2,72	0,23	10,45

10	СІТІБАНК (Україна)	2 313 651	2,59	0,22	41,51
	Разом	105 438 288	65,02	5,76	–

Значні обсяги інвестицій банків у цінні папери поряд з іншими факторами зумовлені тим, що 8 банків з 10 (за винятком Промінвестбанку та ПУМБ) є первинними дилерами на ринку державних цінних паперів.

Укргазбанк є 5-м за обсягом портфеля цінних паперів, тому що в 2012 році саме за рахунок цінних паперів із строком погашення у 2019 – 2021 роках державою було збільшено статутний капітал банку на суму 4,3 млрд грн.

У 2011 році Міністерство фінансів України також здійснило випуск ОВДП (облігації внутрішньої державної позики) для збільшення статутного капіталу Ощадбанку на загальну суму 604,0 млн грн (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 р. № 323).

Висока концентрація банківських інвестицій може негативно вплинути на стабільне функціонування фондового ринку в цілому і ринку державних боргових зобов'язань, зокрема у випадку фінансової нестабільності.

Крім того, прослідковується низька диверсифікація портфеля цінних паперів банків України за видами фінансових інструментів – акції та інші форми участі в капіталі складають лише 7,1 %, решта припадає на боргові цінні папери.

Таким чином, характерною рисою інвестиційної політики вітчизняних банків є її недостатня акцентованість щодо диверсифікації портфеля цінних паперів, яка є "класичним" інструментом управління портфельними ризиками. Значний обсяг вкладень у державні цінні папери може негативно вплинути на стійкість банківського сектору в умовах фінансової нестабільності (враховуючи зростання державного боргу). Для розширення та вдосконалення інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів поряд із внутрішньобанківськими заходами щодо управління фінансовими інвестиціями необхідна також активізація розвитку фондового ринку України на основі міжнародної практики та вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері. Науковим результатом даного дослідження є оцінка портфеля цінних паперів у банківській системі України.

Перспективою подальших наукових досліджень у даному напрямі є розробка механізму формування оптимальної структури інвестиційного портфеля банку, враховуючи спектр цінних паперів, що здійснює обіг в Україні.

Наук. керівн. Мішин О. Ю.

Література: 1. Чмутова І. М. Комплексний підхід до аналізу операцій банку з цінними паперами : монографія [Електронний ресурс] / І. М. Чмутова, О. В. Пересуцько. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2009_28_3/statti/2_27.hth. 2. Галенко О. М. Методи економічного аналізу цінних паперів для формування інвестиційного портфеля на фінансовому ринку України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.04 / О. М. Галенко ; Київський національний економічний ун-т. – К., 1999. – 19 с. 3. Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджені Постановою Правління НБУ від 19.03.2003 № 124 (Частина перша) / [Електронний ресурс] // Документ z0353-03, остання редакція від 01.08.2012 р. на підставі z0669-08. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. 4. Попередні підсумки діяльності банків. Архів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=66.